

5. Reálný hrubý domácí důchod

Otevřenost české ekonomiky je nadprůměrná a proto i malá změna cen v zahraničním obchodě se zbožím a službami má významný vliv na její výkonnost. Pokud se ceny vyvíjí příznivě, to znamená, že směnné relace jsou pozitivní, pak ekonomika na změně cen v zahraničním obchodě získává. Pokud jsou směnné relace naopak negativní, ekonomika ztrácí. Tyto zisky nebo ztráty nejsou reflektovány v reálné dynamice hrubého domácího produktu, protože ta je očištěna od jakýchkoli cenových pohybů. Vývoj reálného hrubého domácího důchodu je však zohledňuje.

5.1. Otevřenost ekonomiky¹

Otevřenost ekonomiky roste především po roce 2003. Zvyšuje se výrazně poměr vývozu k HDP, ...

Otevřenost ekonomiky, měřená poměrem vývozu zboží a služeb k HDP, se v případě ČR zvyšovala dlouhodobě. Nejrychleji však narůstala po roce 2003. Byla logickým důsledkem přílivu zahraničního kapitálu do zpracovatelského průmyslu, ten totiž do tohoto odvětví přicházel s tím, že zboží vyráběné v tuzemsku bude vyváženo na zahraniční trhy, k čemuž mu dopomůže i geografické umístění ČR ve středu Evropy. Otevřenost ekonomiky zvyšovalo rovněž lepší nahlížení na české společnosti jako na dodavatele po začlenění Česka do Evropské unie. Nelze opomenout, že také konjunkturní období v Evropě v letech 2004 až 2007 se na hodnotě českého vývozu podepsalo výrazně pozitivně. Jestliže v roce 1995 činil poměr vývozu zboží a služeb k HDP 40,6 % a v roce 2003 byl vyšší pouze o 6,5 pb. (47,1 %), do roku 2014 narostl na 83,8 %.

...ale i poměr dovozu k HDP

Podobně se vyvíjela i otevřenost ekonomiky ČR z hlediska dovozu, protože s nárůstem vývozu zboží rostla logicky i potřeba dovážet suroviny, polotovary a meziprodukty ke zpracování. Zatímco v roce 1995 činil poměr dovozu zboží a služeb k HDP 43,7 % a do roku 2003 narostl jen mírně (na 48,3 %), v roce 2014 byla takto pojatá otevřenost ekonomiky již výrazná (77,1 %).

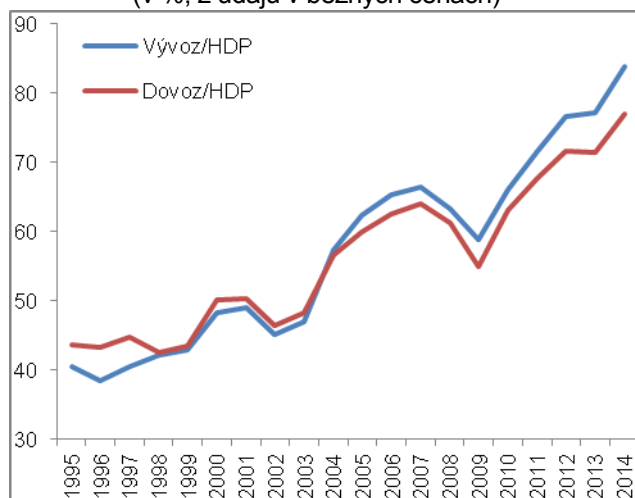
Otevřenost českého hospodářství mezi zeměmi EU nadprůměrná, ...

Otevřenost českého hospodářství je nadprůměrná a v porovnání s velkými méně otevřenými ekonomikami Evropské unie (Velká Británie, Francie, Itálie, Španělsko) téměř trojnásobná. Vyšší poměr vývozu zboží a služeb k HDP v roce 2014 vykazovalo už jen sedm zemí. Poměr dovozu zboží a služeb k HDP převyšoval tento ukazatel v Česku v případě osmi ekonomik Unie.

...rychlost jeho provazování se zahraničím v letech 2004–2014 dokonce mimořádná

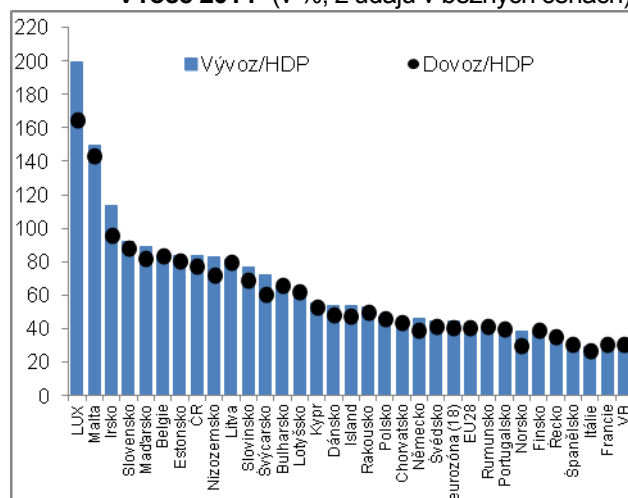
Rychlost, s jakou se česká ekonomika se zahraničím provazovala v letech 2004 až 2014, byla nejen nadprůměrná, ale dokonce mimořádná. Poměr vývozu k HDP se rychleji než v ČR v tomto období navýšil jen v Lucembursku a na Maltě. Poměr dovozu k HDP narostl v porovnání s ČR rychleji v Lucembursku, na Maltě a v Irsku.

Graf č. 42 **Poměr vývozu a dovozu k HDP v ČR v letech 1995–2014** (v %, z údajů v běžných cenách)

*Pozn.: Údaj za Švýcarsko odpovídá roku 2013.

Graf č. 43 **Poměr vývozu a dovozu k HDP v zemích EU a vybraných mimounijních zemích v roce 2014*** (v %, z údajů v běžných cenách)

Zdroj: ČSÚ, Eurostat, vlastní výpočty

¹ Údaje používané v kapitole 5.1. jsou v běžných cenách, pokud není uvedeno jinak.

5.2. Dlouhodobý vývoj reálného hrubého domácího důchodu

Nejdelší období, kdy české ekonomice plynuly z příznivého vývoje cen v zahraničním obchodě zisky, bylo dlouhé čtyři roky. Nepříznivý vývoj cen promítající se do ztrát trval maximálně tři roky

Vývoj cen v zahraničním obchodě se zbožím a službami je rozkolísaný a směnné relace se tak výrazně mění. Dodatečné zisky, které ekonomika ze směnných relací realizovala, a stejně tak ztráty, nebyly proto koncentrovány do dlouhých časových období. Je to patrné z Grafu č. 45, kde je zachycen vývoj směnných relací a příslušných zisků nebo ztrát v letech 1996 až 2014. Nejdelší období, kdy české ekonomice plynuly z příznivého vývoje cen v zahraničním obchodě zisky, trvalo čtyři roky (2001–2004). Nepříznivý vývoj cen promítající se do ztrát ze směnných relací trval maximálně tři roky (2010–2012).

Zatímco HDP narostl v kumulaci za roky 1996 až 2014 v reálném vyjádření o 53,1 %, reálný hrubý domácí důchod posílil o 59,4 %

V úhrnu za celých devatenáct let dosáhly směnné relace hodnoty 110,0 % (v případě samotného zboží šlo o 103,7 %, u služeb činily 128,5 %) a jejich vliv na výkonnost české ekonomiky tak byl pozitivní. Je to zřejmé i z Grafu č. 44, který ukazuje, že nárůst reálného hrubého domácího důchodu byl v těchto letech rychlejší než reálný růst HDP. Zatímco HDP narostl mezi rokem 1995 a 2014 o 53,1 % reálně, reálný hrubý domácí důchod posílil o 59,4 %.

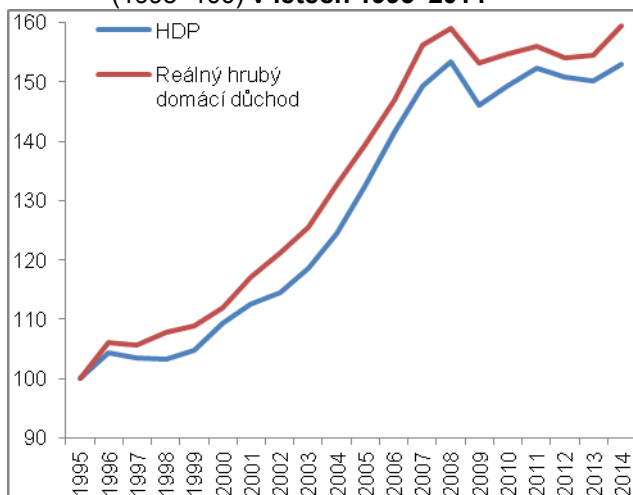
Stejná výše směnných relací přináší různé zisky nebo ztráty v závislosti na tom, jak vysoký je vývoz a dovoz, ...

Směnné relace samy o sobě jsou zdrojem zisků nebo ztrát. Pro jejich výši je ale důležitá také velikost toků v zahraničním obchodě se zbožím a službami. To znamená, že tatáž kladná hodnota směnných relací vytváří odlišné zisky v různých letech v závislosti na velikosti vývozu a dovozu, a totéž platí i opačně – stejná záporná hodnota směnných relací generuje v různých letech odlišné ztráty.

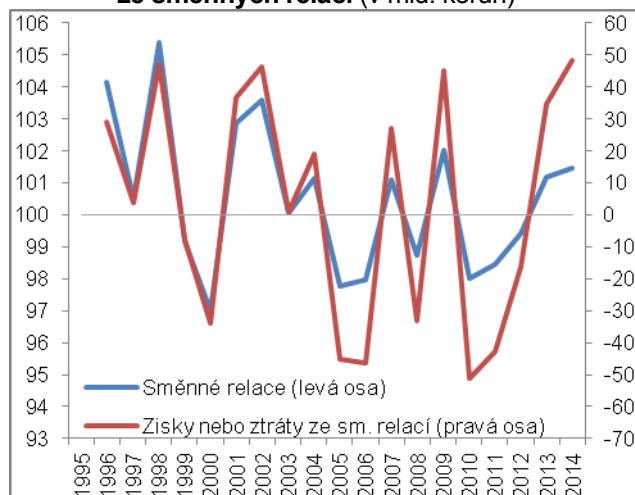
... a bylo to patrné i v případě ČR. Vliv směnných relací s růstem vývozu a dovozu sílí

V případě ekonomiky ČR toky v zahraničním obchodě dlouhodobě posilovaly, a tudíž vliv směnných relací v průběhu času sílil. Tuto skutečnost lze doložit i na datech. V roce 1996 dosáhly směnné relace hodnoty 104,1 % a s výjimkou roku 1998 byly nejvyšší za celé sledované období. Zisky, které z nich plynuly, činily 28,9 mld. korun. V roce 2014 byly směnné relace také pozitivní, avšak pouze ve výši 101,5 %. Zisky, které z příznivého vývoje cen v tomto roce ekonomika realizovala, však dosáhly 48,4 mld. korun a byly rekordní. Záporné směnné relace byly nejhlubší v roce 2000 (97,0 %). Ekonomika na nepříznivém vývoji cen v zahraničním obchodě trčila 33,9 mld. korun. V roce 2010 činily směnné relace 98,0 %, vedly však k největší ztrátě v historii (šlo o ztrátu ve výši 51,0 mld. korun).

Graf č. 44 **Hrubý domácí produkt (1995=100, reálně) a reálný hrubý domácí důchod (1995=100) v letech 1995–2014**

Graf č. 45 **Směnné relace v zahraničním obchodě se zbožím a službami (v %), zisky nebo ztráty ze směnných relací (v mld. korun)**

Zdroj: ČSÚ, vlastní výpočty

Na směnné relace má vliv i kurzový vývoj koruny

Můžeme si položit otázku, jak se pod vývojem cen v zahraničním obchodě se zbožím a službami, a tedy i pod směnnými relacemi podepisoval kurzový vývoj koruny k euru a k americkému dolaru. Pokud se zaměříme na teritoriální strukturu vývozu a dovozu zboží, a přitom nám půjde pouze o roky 1999 až 2014 (euro před rokem 1999 neexistovalo, tudíž nemá smysl v těchto letech rozebírat

teritoriální strukturu), pak je z ní patrné, že větší váhu měly transakce se zeměmi Evropské unie v případě vývozu (Graf č. 46). Z toho lze soudit, že kurz koruny k euru se intenzivněji promítal v cenách vývozu zboží a kurz koruny k americkému dolaru v cenách dovozu zboží. Co se týče teritoriální struktury zahraničního obchodu se službami, která je k dispozici od roku 2008, váha transakcí s Unií na straně vývozu zhruba odpovídala váze na straně dovozu. Kurz koruny k euru se promítal v cenách vývozu služeb zhruba stejně jako v cenách dovozu služeb a totéž platilo i pro kurz koruny k americkému dolaru. Celkově lze soudit s ohledem na skutečnost, že na celkovém zahraničním obchodě se zbožím a službami participuje z větší části obchod se zbožím, že změna kurzu koruny k euru měla vliv především na změnu cen vývozu a změna kurzu koruny k americkému dolaru zejména na změnu cen dovozu.

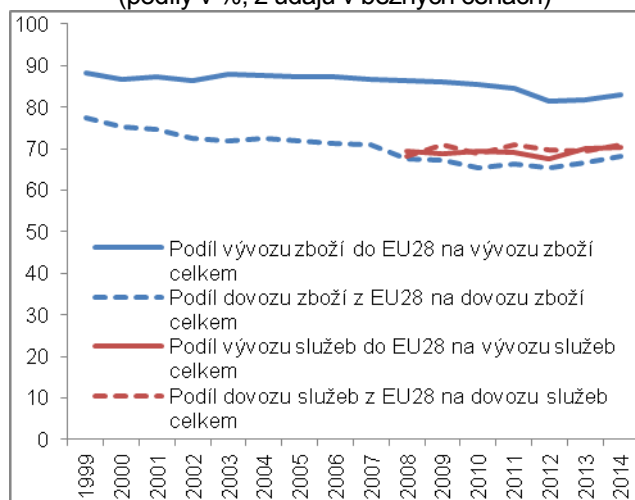
V období 2002–2008 působil kurzový vývoj z hlediska dopadu na směnné relace pozitivně, v letech 2009–2014 naopak negativně, ...

V letech 2002–2008 posilovala koruna k oběma hlavním světovým měnám, výrazněji přitom k americkému dolaru. K euru posílila celkově o 26,8 %, k americkému dolaru o více než 50 %. Z hlediska dopadu na směnné relace se tak jednalo o vývoj příznivý, neboť tlačil na výraznější pokles cen dovozu v porovnání s poklesem cen vývozu. V letech 2009–2014 docházelo k opačnému vývoji. Koruna měla tendenci oslabovat, výrazněji přitom k americkému dolaru. Celkově za těchto šest let oslabilo k euru o 10,3 %, vůči americkému dolaru ztratila více než 20 % své hodnoty. Kurzový vývoj tak tlačil na rychlejší růst cen dovozu než vývozu, a z hlediska dopadu na směnné relace se tedy jednalo o vývoj nepříznivý.

...ze skutečných směnných relací je však patrné, že nad kurzovým vývojem převážil vývoj cen zboží a služeb jako takových

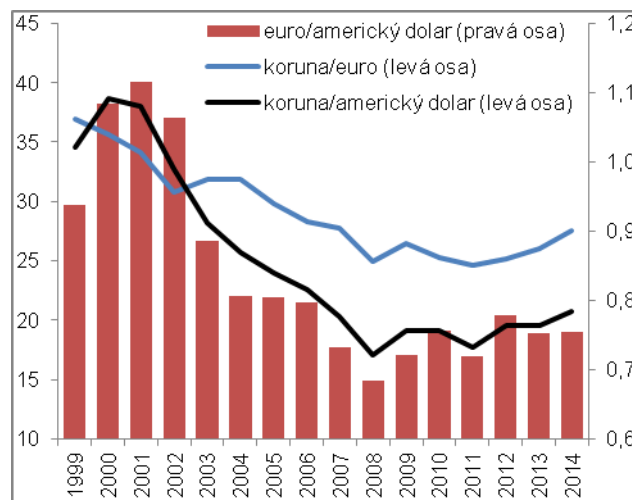
Jak je patrné ze skutečných směnných relací, které v kumulaci za roky 2002–2008 dosáhly hodnoty 100,2 % a v úhrnu za roky 2009–2014 hodnoty 100,5 %, směnné relace kurzovému vývoji neodpovídaly. Nad kurzovým vývojem převážil vývoj cen zboží a služeb jako takových.

Graf č. 46 **Teritoriální struktura zahraničního obchodu se zbožím a teritoriální struktura zahraničního obchodu se službami (podíly v %, z údajů v běžných cenách)**

*Pozn.: Snížení hodnoty kurzu znamená posílení měny uvedené v kotaci na prvním místě, zvýšení hodnoty kurzu značí opak.

Graf č. 47 **Průměrný kurz koruny k euru, koruny k americkému dolaru, eura k americkému dolaru***

Zdroj: ČSÚ, Eurostat, ČNB, vlastní výpočty

5.3. Směnné relace v zahraničním obchodě se zbožím

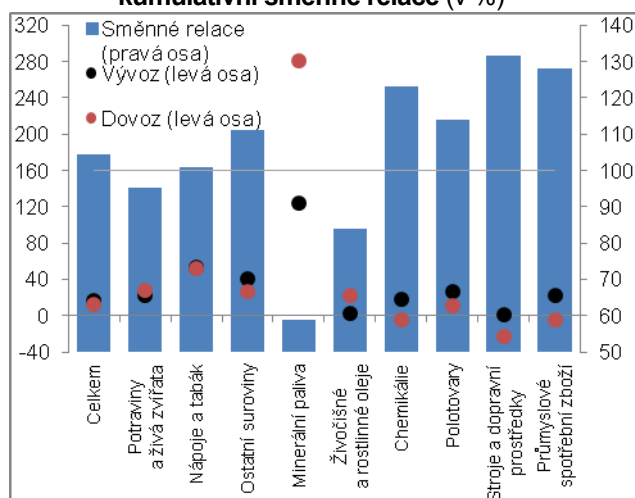
Statistika cen zahraničního obchodu nabízí údaje o vývoji cen jednotlivých komodit

Ze statistiky cen zahraničního obchodu je patrné, že ceny vývozu zboží vzrostly mezi roky 1995 a 2014 o 17,0 % a ceny dovozu zboží za nimi s růstem o 12,1 % zaostávaly. Směnné relace tedy byly pozitivní a dosáhly výše 104,3 %. Tedy i tato statistika ukazuje, že vývoj cen v zahraničním obchodě se zbožím byl v letech 1996–2014 příznivý a působil ve směru růstu výkonnosti české ekonomiky. Statistika cen zahraničního obchodu může ale pohled na směnné relace i dále obohatit. Nabízí totiž údaje o vývoji cen jednotlivých komodit.²

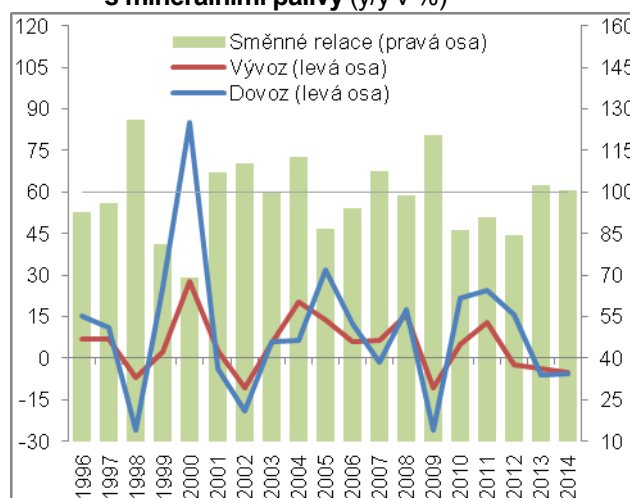
² Z hlediska klasifikace SITC, tj. Standard International Trade Classification.

Graf č. 48 Kumulativní nárůst cen vývozu zboží a dovozu zboží v letech 1996–2014, kumulativní směnné relace (v %)

Graf č. 49 Ceny vývozu a dovozu minerálních paliv, směnné relace v zahraničním obchodě s minerálními palivy (y/y v %)

Zdroj: ČSÚ, vlastní výpočty

Směnné relace kladné v případě dvou nejvýznamnějších tříd na straně vývozu i dovozu, tj. strojů a dopravních prostředků a polotovarů. Nepříznivý vývoj cen zasáhl především minerální paliva, ...

Směnné relace byly v úhrnu za roky 1996–2014 pozitivní v případě obou nejvýznamnějších tříd na straně vývozu zboží i dovozu zboží, tedy strojů a dopravních prostředků a polotovarů. Zatímco u polotovarů dosáhly hodnoty 113,9 %, u strojů a dopravních prostředků dokonce 131,7 % a byly nejvyšší ze všech tříd SITC. Pozitivní směnné relace vykázal ovšem i obchod s průmyslovým spotřebním zbožím (128,1 %), chemikáliemi (123,3 %), ostatními surovinami (111,1 %) a mírně pozitivní byly směnné relace v tomto období také u nápojů a tabáku (100,8 %). Nepříznivý vývoj cen zasáhl zbývající komodity, zejména pak minerální paliva (58,9 %). V případě váhově málo významné třídy živočišných a rostlinných olejů dosáhly směnné relace hodnoty 84,0 %, u potravin a živých zvířat činily 95,2 %.

... cena ropy se totiž mezi rokem 1995 a 2014 zvýšila téměř na šestinásobek

Přestože se ceny vývozu minerálních paliv za posledních devatenáct let zvýšily celkově o více než 120 % a narostly tak zdaleka nejrychleji ze všech tříd SITC, dovozní ceny těchto komodit se zvýšily bezmála na čtyřnásobek. Příčinou této výrazné disproporce byl markantní nárůst ceny ropy na světovém komoditním trhu³ ve spojení s výrazně vyšším podílem ropy, respektive výrobků z ropy pocházejících, na straně dovozu oproti vývozu.

Směnné relace v obchodě s potravinami a živými zvířaty negativní vlivem nepříznivého vývoje cen v posledních třech letech

Výsledné záporné směnné relace v zahraničním obchodě s potravinami a živými zvířaty (95,2 %) byly z velké části důsledkem nepříznivého cenového vývoje v posledních třech letech, kdy směnné relace dosahovaly nejen negativních hodnot, ale hodnot, které se v jednotlivých letech 2012, 2013 a 2014 postupně snižovaly (97,4 %, 96,9 %, 95,6 %). Ukazovalo se, že cenový vývoj výrobků s vyšší přidanou hodnotou, které jsou více zastoupeny na dovozu do ČR, byl příznivější než cenový vývoj produktů s nižší přidanou hodnotou, které jsou významné na vývozu.

³ Cena ropy Brent se zvýšila ze 17 amerických dolarů za barel v roce 1995 na 99 dolarů v roce 2014.